

УДК 339.564(477):338.432
Jel F14, F20, O13, Q17
DOI 10.33111/EE.2024.53.YakimchukV

V. Yakimchuk
*PhD student of Business Economics
and Entrepreneurship Department,
Kyiv National Economic University
named after Vadym Hetman*

В. Ю. Якимчук
*аспірант кафедри бізнес-
економіки та підприємництва,
Київський національний
економічний університет імені
Вадима Гетьмана*

ORCID: 0009-0007-6475-5903

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ТЕПЛИЧНОГО ГОСПОДАРСТВА ЯК БАГАТОСПЕКТОРНА ЕКОНОМІЧНА КАТЕГОРІЯ

Анотація. Конкурентоспроможність є ключовою економічною категорією, що охоплює індивідуальні, підприємницькі, ринкові та національні рівні. На індивідуальному рівні вона визначається особистісними характеристиками, такими як освіта та інноваційне мислення, що впливають на успіх індивіда. На підприємницькому рівні конкурентоспроможність залежить від якості продукції, інновацій та ефективного управління ресурсами. Рівень конкуренції та регулювання визначає конкурентоспроможність ринку. Державна політика формує конкурентоспроможне середовище через регулювання та підтримку інновацій. Дослідження конкурентоспроможності тепличного господарства акцентує важливість інновацій та енергетичної ефективності для забезпечення стійкого розвитку в умовах кліматичних змін.

Ключові слова: конкурентоспроможність, конкурентоспроможність індивіда, конкурентоспроможність підприємства, конкурентоспроможність тепличного господарства, тепличне господарство.

COMPETITIVENESS OF THE GREENHOUSE INDUSTRY AS A MULTISECTORAL ECONOMIC CATEGORY

Annotation. Competitiveness is a multifaceted economic category encompassing individual, entrepreneurial, market, and national levels. At the individual level, competitiveness is determined by personal characteristics such as education, professional skills, innovative thinking, and adaptability. High levels of education and practical experience are crucial in securing a competitive advantage in the labor market, enabling individuals to meet current demands and offer innovative so-

lutions for future challenges. On the entrepreneurial level, competitiveness is characterized by the ability to provide high-quality products or services, implement innovations, efficiently manage resources, and adapt to market changes. Enterprises that excel in these areas often become market leaders, setting new standards and influencing industry trends. Effective resource management, including financial, human, and material resources, plays a significant role in reducing costs, increasing efficiency, and strengthening market positions. Market competitiveness is influenced by the level of competition among participants, the openness of the market to new entrants, the accessibility of information, and the regulatory environment. Effective interaction between market participants, such as suppliers, manufacturers, distributors, and consumers, enhances overall market efficiency, innovation, and development dynamics.

National competitiveness, or the competitiveness of a state, is a complex indicator reflecting the national economy's ability to ensure stable economic growth, high living standards for its citizens, and maintain competitive positions on the international stage.

The study emphasizes the importance of competitiveness in the greenhouse farming sector, which faces unique challenges such as climate dependence, energy costs, and the need for innovative technologies. Integrating competitiveness concepts into greenhouse farming can improve production efficiency and provide sustainable competitive advantages in both national and international markets. Future research could explore the impact of climate change on greenhouse farming, energy efficiency, and the implementation of new technologies, contributing to more effective strategies for enhancing the competitiveness of greenhouse farms and ensuring their sustainable development in global markets.

Key words: competitiveness, competitiveness of an individual, competitiveness of an enterprise, competitiveness of greenhouse industry, greenhouse industry.

Вступ. Конкурентоспроможність є однією з ключових категорій сучасної економіки, що визначає успіх і життєздатність будь-якого суб'єкта господарської діяльності. У світі глобалізації, де ринки стають дедалі більш взаємозалежними, а ресурси — обмеженими, здатність конкурувати є основоположним чинником, що визначає не лише економічне зростання, а й соціальну стабільність, рівень добробуту населення і міжнародний вплив країни. Важливість конкурентоспроможності полягає у тому, що вона слугує показником, який відображає здатність економічного суб'єкта — будь-то окремих індивід, підприємство, галузь, ринок або держава — досягати своїх цілей, ефективно використовуючи наявні ресурси, та успішно адаптуватися до мінливих умов зовнішнього середовища [6, с. 15-17].

На рівні індивіда конкурентоспроможність визначається його здатністю забезпечити високу продуктивність праці, інновацій-

ність, гнучкість і можливість до постійного навчання та самовдосконалення. У сучасному світі, де знання та навички швидко застарівають, особиста конкурентоспроможність стає умовою не лише професійного успіху, а й можливістю утримувати стабільне економічне становище. Вона також відіграє значну роль у формуванні трудових колективів, в яких конкурентоспроможні індивіди стають рушійною силою розвитку підприємств та організацій.

Щодо підприємств, то їхня конкурентоспроможність визначається потенціалом впроваджувати інновації, забезпечувати якість продукції чи послуг, раціонально управляти виробничими процесами та швидко реагувати на зміни ринкових умов. В умовах зростаючої конкуренції на глобальних ринках підприємства повинні не лише орієнтуватися на поточні потреби споживачів, а й прогнозувати майбутні тенденції, забезпечуючи стійкий розвиток на довгострокову перспективу. Це вимагає постійного аналізу конкурентного середовища, впровадження нових технологій та управлінських підходів.

На рівні ринку конкурентоспроможність відображає баланс між попитом і пропозицією, а також здатність ринкових гравців ефективно конкурувати між собою, що забезпечує споживачам доступ до якісних товарів і послуг за прийнятними цінами. Конкурентоспроможні ринки сприяють економічному зростанню, стимулюють інновації та підвищують рівень життя населення. Водночас недосконалі ринки або їх монополізація можуть призводити до зниження конкурентоспроможності та економічної ефективності, що вимагає втручання держави з метою створення сприятливих умов для конкуренції.

Національна конкурентоспроможність являє собою комплексний показник, що відображає здатність держави забезпечити високий рівень життя свого населення, стабільність економічного розвитку та стійкість у міжнародних відносинах. Національна конкурентоспроможність залежить від низки чинників, включаючи ефективність державного управління, рівень розвитку інфраструктури, доступність та якість освіти, ступінь інноваційної активності та інтеграцію у світову економіку. Державна політика, спрямована на підтримку конкурентоспроможності, включає заходи з удосконалення законодавчої бази, стимулювання розвитку інновацій і технологій, забезпечення макроекономічної стабільності та створення сприятливих умов для бізнесу [1, с. 114-116].

Отже, конкурентоспроможність є багатогранною категорією, яка має важливе значення для розвитку всіх рівнів економіки.

Конкурентоспроможність тісно пов'язана з вирішенням важливих наукових і практичних завдань, зокрема з питанням забезпечення стійкого економічного зростання, підвищення ефективності використання ресурсів, стимулювання інноваційної активності та покращення якості життя населення. Збільшення конкурентоспроможності на всіх рівнях економіки — необхідна умова досягнення цих цілей, що потребує комплексного підходу та залучення всіх зацікавлених сторін — від окремих громадян до держави в цілому.

Аналіз останніх досліджень. Аналіз останніх досліджень і публікацій у сфері конкурентоспроможності показує, що цей термін зазнав значного розвитку і розширення протягом останніх десятиліть. У сучасній економічній науці конкурентоспроможність розглядається як багатоаспектна категорія, яка включає не лише здатність підприємств та економік ефективно діяти в умовах ринкової конкуренції, а й адаптуватися до змінних умов зовнішнього середовища, забезпечуючи стійке зростання та розвиток. Дослідження у цій галузі проводилися багатьма науковцями, кожен з яких вніс певний вклад у формування розуміння цієї складної економічної категорії.

Одним із найвідоміших дослідників у цій галузі є М. Портер, який запропонував теорію конкурентних переваг, що стала однією з найвпливовіших концепцій у вивченні конкурентоспроможності. Модель п'яти сил конкуренції дозволяє аналізувати структуру галузі та виявляти ключові фактори, які визначають здатність підприємств конкурувати на ринку. Роботи М. Портера заклали основи для багатьох подальших досліджень у сфері стратегічного менеджменту та конкурентоспроможності [2, с. 169-176].

Ще одним важливим внеском у дослідження конкурентоспроможності стали роботи Ф. Котлера, який досліджував конкурентоспроможність через призму маркетингових стратегій. Котлер наголошував на важливості ринкової орієнтації підприємств та їх здатності адаптуватися до змінних потреб споживачів як ключового чинника конкурентоспроможності. Він розробив концепції, що дозволяють підприємствам ефективно позиціонувати свою продукцію на ринку та здобувати конкурентні переваги [3, с. 21-23].

Гарвардський професор К. Крістенсен зробив вагомий внесок у розуміння інновацій як ключового чинника конкурентоспроможності. У теорії «руйнівних інновацій» він описав, як нові технології можуть докорінно змінювати ринки та створювати нові

можливості для підприємств, які можуть їх використовувати. Ця концепція стала основою для численних досліджень, присвячених ролі інновацій у забезпеченні конкурентоспроможності на глобальних ринках [4, с. 13-17].

Роботи Й. Шумпетера, відомого своїми дослідженнями в сфері економічного розвитку та інновацій, також відіграли важливу роль у формуванні сучасного розуміння конкурентоспроможності. Шумпетер розробив концепцію «креативного руйнування», яка підкреслює важливість інновацій та підприємницької діяльності як рушійної сили економічного зростання і конкуренції. Його ідеї лягли в основу багатьох сучасних підходів до вивчення конкурентоспроможності та стратегій розвитку [5, с. 175].

Однак, незважаючи на значний прогрес у дослідженні загальних аспектів конкурентоспроможності, існують певні проблеми, які залишаються недостатньо вивченими, особливо у контексті специфічних галузей, таких як тепличне господарство. Наприклад, дослідження О. Вільямсона, який розробив теорію трансакційних витрат, пропонують нові перспективи для аналізу конкурентоспроможності в аграрному секторі, де витрати на ведення бізнесу відіграють ключову роль. Вільямсон підкреслював важливість ефективного управління витратами та мінімізації трансакційних витрат як способу підвищення конкурентоспроможності [6, с. 23-24].

Окремо питання конкурентоспроможності в контексті тепличного господарства потребує подальших досліджень для визначення ключових чинників успіху, розробки відповідних стратегій та оцінки ефективності впровадження інновацій. Хоча існують дослідження, що розглядають вплив технологій та інновацій на ефективність виробництва в тепличному господарстві, багато питань залишається відкритими.

Зокрема, залишається недостатньо вивченим питання енергетичної ефективності в тепличному господарстві, де витрати на енергію можуть суттєво впливати на собівартість продукції та, відповідно, на конкурентоспроможність тепличних господарств. Потребує подальшого аналізу і вплив кліматичних змін на тепличне виробництво, що може призвести до необхідності адаптації технологій та методів управління. Також важливо дослідити роль державної підтримки та регулювання у формуванні конкурентного середовища для тепличних господарств, особливо в контексті глобалізації та інтеграції національних ринків.

Отже, попри значний прогрес у вивченні конкурентоспроможності, багато аспектів досі недостатньо вивчені у таких специ-

фічних галузях, як тепличне господарство. Це відкриває широкі можливості для подальших досліджень, які можуть зробити значний внесок у підвищенні конкурентоспроможності підприємств у цій галузі та забезпечити їхній стійкий розвиток у майбутньому.

Постановка завдання. Метою цієї статті є визначення основних понять конкурентоспроможності на різних рівнях економічної діяльності — від індивідуальної до національної. Основне завдання полягає у формуванні чіткого розуміння цього терміна, що дозволить узагальнити підходи до його трактування. Важливим аспектом статті є формулювання вузького визначення конкурентоспроможності у сфері тепличного господарства, враховуючи специфіку цієї галузі, зокрема, вплив кліматичних, енергетичних та технологічних факторів. Це дозволить окреслити ключові критерії, необхідні для підвищення конкурентоспроможності підприємств у цій галузі.

Результати. Конкурентоспроможність індивіда визначається за його здатністю успішно конкурувати в умовах ринкової економіки, що вимагає наявності низки важливих характеристик та якостей. Одним із ключових факторів, що впливають на конкурентоспроможність особистості є рівень освіти, оскільки саме освітній багаж дозволяє індивіду орієнтуватися в сучасних вимогах ринку праці. Крім того, професійні знання та практичні навички відіграють вирішальну роль у забезпеченні конкурентних переваг на ринку праці. Досвід роботи та здатність до інноваційного мислення є важливими компонентами, які дозволяють індивіду не лише відповідати поточним вимогам ринку, а й пропонувати нові, ефективні рішення, що можуть бути затребувані в майбутньому. Індивідуальні характеристики, такі як адаптивність, здатність до швидкого навчання, креативність та ініціативність, впливають на загальну конкурентоспроможність підприємства.

Працівники, які володіють цими якостями, можуть генерувати нові ідеї, впроваджувати інновації та ефективно вирішувати проблеми, що сприяє підвищенню продуктивності та конкурентоспроможності підприємства на ринку. Отже, конкурентоспроможність індивіда має прямий вплив на загальний успіх підприємства та його позицію [1, с. 108-110].

Конкурентоспроможність підприємства визначається за здатністю забезпечувати високу якість продукції або послуг, ефективно використовувати ресурси, впроваджувати інновації та адаптуватися до змін у ринковому середовищі. Одним з ключових критеріїв конкурентоспроможності підприємства є його здатність

пропонувати продукцію або послуги, які відповідають або перевершують очікування споживачів. Це досягається через постійне вдосконалення процесів виробництва, інвестування в дослідження та розробки, а також впровадження нових технологій. Іншою важливою складовою є ефективне управління ресурсами, включаючи фінансові, людські та матеріальні, що дозволяє підприємству знижувати витрати, підвищувати ефективність і, відповідно, зміцнювати власні позиції на ринку.

Взаємозв'язок між конкурентоспроможністю підприємства та його роллю на ринку виявляється у здатності підприємства формувати ринкові тенденції, впливати на конкурентне середовище та встановлювати галузеві стандарти. Підприємства, які досягають високого рівня конкурентоспроможності, стають лідерами ринку, визначаючи напрямок розвитку галузі та формуючи нові правила гри для інших учасників. Це сприяє загальному підвищенню конкурентоспроможності ринку та стимулює інші підприємства до впровадження інновацій та підвищення їх ефективності.

Конкурентоспроможність ринку — складний і багатофакторний показник, який визначає здатність ринку забезпечувати ефективний розподіл ресурсів, стимулювати інновації та забезпечувати стійкий економічний розвиток. Основними критеріями оцінки конкурентоспроможності ринку є рівень конкуренції між його учасниками, рівень відкритості ринку для нових учасників, доступність інформації для споживачів, а також рівень регуляторного середовища, яке сприяє або перешкоджає розвитку конкуренції. Методами аналізу конкурентоспроможності ринку можуть бути моделі структурної конкуренції, такі як модель п'яти сил Портера, яка дозволяє оцінити рівень конкуренції в галузі та визначити основні сили, що впливають на конкурентне середовище [7].

Взаємодія між різними учасниками ринку, такими як постачальники, виробники, дистриб'ютори та споживачі, відіграє вирішальну роль у формуванні загальної конкурентоспроможності ринку. Ефективна взаємодія сприяє зниженню трансакційних витрат, підвищенню ефективності виробництва та покращенню якості продукції або послуг. Крім того, співпраця між учасниками ринку може призвести до створення стратегічних альянсів, які дозволяють підприємствам об'єднувати ресурси для досягнення спільних цілей, що в кінцевому підсумку підвищує загальний рівень конкурентоспроможності ринку.

Ще одним важливим аспектом, який визначає здатність країни забезпечувати високий рівень життя своїх громадян, стійке еко-

номічне зростання й утримання конкурентних позицій на міжнародній арені є конкурентоспроможність держави або національної економіки.

Основні показники конкурентоспроможності держави включають валовий внутрішній продукт (ВВП) на душу населення, рівень зайнятості, продуктивність праці, рівень інфляції, обсяги експорту та імпорту, рівень інвестицій в інфраструктуру та інновації, а також ступінь відкритості економіки. До інших важливих факторів належать рівень освіти та кваліфікації робочої сили, ступінь розвитку інституцій, які забезпечують ефективне управління економікою, та доступ до природних і людських ресурсів.

Роль державної політики у формуванні конкурентоспроможного середовища є надзвичайно важливою. Державна політика може як стимулювати, так і обмежувати розвиток конкуренції через регулювання ринків, встановлення стандартів, надання субсидій або податкових пільг, а також через підтримку науково-технічного розвитку та інновацій. Наприклад, дерегуляція та лібералізація ринків можуть сприяти підвищенню конкуренції, тоді як протекціоністські заходи можуть обмежувати доступ іноземних компаній до внутрішнього ринку, що знижує загальний рівень конкуренції. Крім того, держава може відігравати важливу роль у розвитку інфраструктури, яка є основою для конкурентоспроможності підприємств та національної економіки в цілому. Розвиток транспортної, комунікаційної, енергетичної та цифрової інфраструктури створює умови для підвищення ефективності економічної діяльності, що в кінцевому підсумку сприяє зміцненню позицій країни на міжнародних ринках [1, с. 110-111].

Формування визначення конкурентоспроможності у сфері тепличного господарства вимагає аналізу специфічних характеристик цієї галузі та її ролі в аграрній економіці. Тепличне господарство відрізняється високою залежністю від кліматичних умов, енергетичних витрат та доступності інноваційних технологій. У цьому контексті конкурентоспроможність тепличних господарств визначається здатністю оптимізувати виробничі процеси, впроваджувати нові технології, які знижують енергоспоживання, та забезпечувати високу якість продукції, що відповідає вимогам ринку. Аналіз конкурентоспроможності в цій галузі також передбачає оцінку ролі державної підтримки, зокрема через субсидії та інші форми стимулювання, які можуть значно впливати на здатність тепличних господарств конкурувати як на національному, так і на міжнародному рівні.

Визначення конкурентоспроможності у сфері тепличного господарства має базуватися на аналізі специфічних факторів, що впливають на цю галузь, включаючи кліматичні умови, доступність енергоресурсів, технологічний рівень виробництва, впровадження інновацій та ринкові умови. Це дозволить створити більш точне розуміння того, що визначає конкурентоспроможність тепличних господарств, і які стратегії необхідно розробити для її підвищення.

Висновки. Отже, конкурентоспроможність є багатогранною економічною категорією, яка охоплює різні рівні аналізу: індивідуальний, підприємницький, ринковий та національний. На індивідуальному рівні конкурентоспроможність визначається набором особистісних характеристик, таких як освіта, професійні навички, інноваційне мислення та здатність до адаптації. Ці фактори не лише забезпечують успіх окремої особистості, але й впливають на загальну конкурентоспроможність підприємства, де працює індивід.

На рівні підприємства конкурентоспроможність обумовлюється здатністю забезпечувати високу якість продукції або послуг, впроваджувати інновації, ефективно управляти ресурсами й адаптуватися до змін у ринковому середовищі. Підприємства, які досягають високих показників у цих сферах, стають лідерами на ринку та активно впливають на його розвиток, формуючи нові стандарти та правила гри.

Конкурентоспроможність ринку, у свою чергу, визначається за рівнем конкуренції між його учасниками, ступенем відкритості ринку для нових гравців, доступністю інформації та рівнем регулювання. Ефективна взаємодія між учасниками ринку сприяє підвищенню його загальної ефективності, інноваційності та динаміки розвитку.

Конкурентоспроможність держави — комплексний показник, що відображає здатність національної економіки забезпечувати стабільний економічний розвиток, високу якість життя громадян та утримувати конкурентні позиції на міжнародній арені. Державна політика відіграє вирішальну роль у формуванні конкурентоспроможного середовища через регулювання ринків, розвиток інфраструктури, підтримку інновацій і забезпечення макроекономічної стабільності.

Особливу увагу в пропонованому дослідженні було приділено конкурентоспроможності у сфері тепличного господарства, яке має специфічні особливості та виклики. Висока залежність від кліматичних умов, енергетичних витрат та необхідність впрова-

дження інноваційних технологій вимагають особливого підходу до забезпечення конкурентоспроможності тепличних підприємств. Важливим висновком є те, що інтеграція концепції конкурентоспроможності у тепличне господарство дозволить не лише підвищити ефективність виробництва, а й забезпечити стійкі конкурентні переваги на національному та міжнародному ринках.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі включають аналіз впливу кліматичних змін на ефективність тепличних господарств, дослідження енергетичної ефективності та впровадження новітніх технологій, а також аналіз ринкових умов у контексті глобалізації. Ці дослідження сприятимуть розробці більш ефективних стратегій підвищення конкурентоспроможності тепличних господарств, що в кінцевому підсумку сприятиме їхньому стійкому розвитку та зміцненню позицій на міжнародних ринках.

Література

1. Barney, J. B. (1991). Firm Resources and Sustained Competitive Advantage. *Journal of Management*, 17(1), С. 99-120. URL: <http://diglib.globalcollege.edu.et:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/704/00483.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
2. Porter, M. E. (1985). *Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance*. (580 с.). URL: <https://resource.1st.ir/PortalImageDb/ScientificContent/182225f9-188a-4f24-ad2a-05b1d8944668/Competitive%20Advantage.pdf>
3. Kotler, P. (2003). *Marketing Management*. (480 с.). Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall. URL: <https://portal.iapm.edu.ua/portal/media/books/d0e145e2b4f9422b95776a7c01f2e190.pdf>
4. Christensen, C. M. (1997). *The Innovator's Dilemma: When New Technologies Cause Great Firms to Fail*. (176 с.). Harvard Business Review Press. URL: http://lib.yzu.am/open_books/413214.pdf
5. Schumpeter, J. A. (1942). *Capitalism, Socialism and Democracy*. (23 с.). New York: Harper & Brothers. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/1053535793900078>
6. Williamson, O. E. (1985). *The Economic Institutions of Capitalism: Firms, Markets, Relational Contracting*. (25 с.). URL: https://edisciplinas.usp.br/pluginfile.php/3806114/mod_resource/content/1/Williamson.pdf
7. Губерський Л.В. Конкурентоспроможність // Українська дипломатична енциклопедія — К: Знання України, 2004 — Т.1 — 760с.

Reference

1. Barney, J. B. (1991). Firm Resources and Sustained Competitive Advantage. *Journal of Management*, 17(1), P. 99-120. URL: <http://diglib.globalcollege.edu.et:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/704/00483.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
2. Porter, M. E. (1985). *Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance*. 580 p. URL: <https://resource.1st.ir/PortalImageDb/ScientificContent/182225f9-188a-4f24-ad2a-05b1d8944668/Competitive%20Advantage.pdf>
3. Kotler, P. (2003). *Marketing Management*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall. 480 p. URL: <https://portal.iapm.edu.ua/portal/media/books/d0e145e2b4f9422b95776a7c01f2e190.pdf>
4. Christensen, C. M. (1997). *The Innovator's Dilemma: When New Technologies Cause Great Firms to Fail*. Harvard Business Review Press. 176 p. URL: http://lib.yzu.am/open_books/413214.pdf
5. Schumpeter, J. A. (1942). *Capitalism, Socialism and Democracy*. New York: Harper & Brothers. 23 p. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/1053535793900078>
6. Williamson, O. E. (1985). *The Economic Institutions of Capitalism: Firms, Markets, Relational Contracting*. 25 p. URL: https://edisciplinas.usp.br/pluginfile.php/3806114/mod_resource/content/1/Williamson.pdf
7. Gubersky L.V. *Competitiveness // Ukrainian Diplomatic Encyclopedia*. K: Znannya Ukrainy, 2004. Vol. 1. 760 p.

Стаття надійшла до редакції 13.09.2024.